

УДК 377. 1

ВЗАЄМОДІЯ ПТНЗ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ ТА ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

Ю.М.Козловський, В. Гриців

У статті висвітлено особливості взаємодії ПТНЗ та ВТНЗ з метою розвитку обдарованої молоді у сільській місцевості. Обґрунтовано методологічні основи формування освітнього простору відкритих самоорганізованих систем навчальних закладів, що функціонують на інтегрованій основі, узгодження та вироблення єдиних критеріїв обдарованості учнів, створення спільних інформаційних банків «Обдарованість», проєктів науково-дослідної роботи, взаємодії науково-педагогічних та інженерно-педагогічних працівників за профілями підготовки учнів. Особлива увага приділена спільним традиційним та інноваційним формам роботи з обдарованими учнями ПТНЗ, в яких ураховані особливості сільської місцевості

Ключові слова: обдаровані учні, діяльність ПТНЗ, ВТНЗ, взаємодія, сільська місцевість, форми роботи з обдарованою молоддю, особистісно орієнтовані педагогічні інновації, освітні мережі, мережні взаємодії.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПТУ В СЕЛЬСКОЙ МЕСНОСТИ И ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ В РАБОТЕ С ОДАРЕННЫМИ УЧЕНИКАМИ

Ю.М.Козловский, В.Грыцив

В статье освещены особенности взаимодействия ПТУ и ВТУЗ с целью развития одаренной молодежи в сельской местности. Обоснованы методологические основы формирования образовательного пространства открытых самоорганизующихся систем учебных заведений, функционирующих на интегрированной основе, согласования и выработки единых критериев одаренности учащихся, создание совместных информационных банков «Одаренность», проектов научно-исследовательской работы, взаимодействия научно-педагогических и инженерно-педагогических работников по профилям подготовки учеников. Особое внимание уделено общим традиционным и инновационным формам работы с одаренными учащимися ПТУ, в которых учтены особенности сельской местности.

Ключевые слова: одаренные учащиеся, деятельность ПТУ, ВТУЗ, взаимодействие, сельская местность, формы работы с одаренной молодежью, личностно ориентированные педагогические инновации, образовательные сети, сетевые взаимодействия.

INTERACTION OF RURAL VOCATIONAL SCHOOLS AND HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS
IN THE WORK WITH GIFTED STUDENTS

Yu. Kozlovskyy, V. Grytsiv

The article highlights the peculiarities of interaction between vocational schools and the technical College. The aim of those institutions is the search and development of talented youth in rural areas. In the article the authors Justified the methodological framework and the result of the interaction is the formation of educational space of open self-organizing systems of educational institutions functioning within an integrated framework, coordination and development of uniform criteria for the gifted students, the establishment of joint information banks «the Talent» project research work, the interaction of scientific-pedagogical and engineering-pedagogical workers according to specialization students. Special attention is given to shared traditional and innovative forms of work with gifted students at vocational schools, which takes into account the peculiarities of rural areas

Key words: *gifted students, vocational and technical institutions, colleges, cooperation, country, forms of work with gifted youth, personally-oriented pedagogical innovation, educational networks, networking.*

Високий рівень інтелектуального, творчого потенціалу кожної країни є тим основним фактором, який суттєво впливає на її загальний та економічний розвиток. Це значною мірою стимулює зацікавленість проблемами обдарованості, творчості, які поступово переростають у послідовну державну політику, спрямовану на пошук і розвиток обдарованої молоді. У цьому сенсі сучасний соціально-економічний розвиток суспільства ставить нові завдання перед освітньою галуззю щодо підготовки фахівців, здатних сформуванати інтелектуальний потенціал нації.

В Україні розроблено та прийнято до виконання низку програм, що стосуються роботи з обдарованою молоддю. У цих документах наголошується на визначальній ролі обдарованої особистості у забезпеченні суспільного прогресу, а їх зміст переконливо доводить необхідність «всебічного розвитку і повноцінної реалізації, адже талановита молодь – головний ресурс процвітання нації в умовах панування високотехнологічної та інтелектуальної моделі світової економіки» [5], «скоординованої діяльності ... навчальних закладів і громадських організацій з розвитку обдарованої молоді» [3].

Дослідження проблеми обдарованої молоді – одне з проявів державної підтримки таких дітей. У педагогічній літературі достатньо широко висвітлена робота з обдарованою молоддю (Г.Бурменська, В.Слуцький). Зокрема, досліджувалися проблеми розвитку творчої особистості (К.Левін, А.Маслоу, К.Роджерс, Л.Виготський, О.Леонтьєв, О.Кульчицька, С.Сисоева, К.Горбунова та ін.), теоретичні основи творчості, творчої діяльності (В.Ананьєв, П.Гальперін, Г.Костюк, В.Моляко, В.Рибалка, С.Рубінштейн, Б.Теплов та ін.), створення концептуальних моделей навчання та розвитку обдарованої молоді (А.Брушлинський, К.Клюге, Н.Лейтес, А.Матюшкін, Р.Мілгрем, Д.Рензуллі, Р.Стернберг, Б.Теплов, Д.Ушаков, В.Шадріков та інші).

Одним із аспектів підтримки обдарованих дітей, що навчаються у сільських ПТНЗ, є створення спеціальних технологій та установ, у яких реалізується цілісний процес навчання і виховання за допомогою спеціальної педагогічної діяльності. Висвітлення саме цих проблем роботи з обдарованими учнями ПТНЗ на основі взаємодії з вищими навчальними закладами у педагогічній літературі, є недостатнім.

Мета статті: описати досвід взаємодії ПТНЗ з ВТНЗ у контексті удосконалення роботи з обдарованими учнями у сільській місцевості.

Сучасний етап розвитку професійно-технічної освіти характеризується глибокою перебудовою, важливою рисою якої є орієнтація на особистість обдарованого учня. І хоч учнів професійно-технічних навчальних закладів загалом вважають не особливо талановитими, а в сучасному педагогічному середовищі панує думка, що в ПТНЗ навчаються ті, яким не під силу здобувати освіту у вищих навчальних закладах чи школах для обдарованих дітей, однак, варто пам'ятати, що кожна дитина є по-своєму талановитою та обдарованою. Слід зазначити, що не менше 10% учнівського середовища професійно-технічних навчальних закладів можна віднести до обдарованої молоді, у той час, коли лише 2–3% реалізують себе згодом як обдаровані [2]. Нерідко причиною цього є те, що у більшості випадків навчальний процес зорієнтований на «середнього учня», а рівень готовності викладачів до навчання обдарованої молоді за індивідуальними програмами розвитку й обрання напрямів роботи з ними є недостатнім, що в кінцевому результаті обмежує можливості розвитку цих здібностей. «З одного боку, ці умови підвищують планку вимог, пов'язаних зі статусом інтелектуальної переваги, а з іншого – позбавляють обдарованої дитини можливості подальшого випереджального розвитку тим, що змушують його вчитися в темпі, розрахованому на середнього учня. Бо спроби всередині внутрікласної диференціації учнів за рівнем розумових здібностей проблему не вирішують» [1, с. 154].

Як відомо, розумово обдарованими вважаються діти, інтелектуальний розвиток яких

характеризується значним випередженням вікових норм (Н.Лейтис). Для учнів, що володіють нестандартним мисленням і високим особистісно-творчим потенціалом, потрібні певні умови: удосконалення особистісно розвивальних компонентів у змісті освіти, підвищення професійної компетенції викладачів у системі професійно-технічного навчального закладу, готовності методичних структур освіти до інноваційного розвитку; стану психолого-педагогічних досліджень з проблеми педагогічного супроводу розвитку обдарованої молоді та запитів практики [7], ефективної взаємодії навчальних закладів щодо розвитку обдарованих дітей.

Взаємодія ПТНЗ та ВТНЗ спрямована на забезпечення розвитку як професійних, так і розумових, творчих, вольових, пізнавальних та діяльнісних рис особистості учнів.

До умов ефективної взаємодії ПТНЗ та ВТНЗ належить: урахування вміння учнів застосовувати на практиці нові технологічні процеси, передові прийоми і методи праці, а також інформаційне забезпечення працівників ПТНЗ на базі комп'ютерної техніки. Посилення гуманітарної спрямованості навчання, забезпечення взаємозв'язку соціальних та професійних знань, введення емоційно-ціннісного досвіду розуміння зв'язку «людина-техніка», самої людини через навчальні предмети та технічні об'єкти повинні включатися в системи навчально-виробничої діяльності з метою формування духовного типу особистості майбутнього фахівця [4]. Ще однією умовою ефективності взаємодії ПТНЗ та ВТНЗ є залучення учнів до активної продуктивної діяльності, взаєморозуміння й взаємопроникнення проблем освітнього та виробничого характеру.

Врахування принципу неперервної освіти виражає вимоги інтеграції загальної та професійної освіти, виділення її фундаментального базового та диференційованого, динамічно змінного компоненту як умови постійного підвищення культурно-освітнього рівня людини – суб'єкта сучасної освіти. Взаємодія ПТНЗ та ВТНЗ передбачає також створення особливих структур – навчально-виробничих об'єднань, в межах яких учні можуть паралельно навчатися на підприємстві та в навчальному закладі.

Нові чинники, які впливають на умови підготовки кваліфікованих робітничих кадрів (втрата базових підприємств, перехід на договірну систему підготовки, труднощі щодо зміцнення матеріальної бази, різке зростання витрат на підготовку фахівця, перепрофілювання та спеціалізація училищ, організація перепідготовки дорослого населення, вивільненого з підприємств внаслідок дії ринку), є передумовами зміни організаційної структури взаємодії виробництва та професійної школи і розробки нових підходів до організації навчання. Участь у процесі навчання змішаних, педагогічних та виробничих, колективів сприяє підвищенню кваліфікації викладачів та майстрів виробничого навчання [6].

Створення навчально-виробничих об'єднань спрямоване на перебудову організаційних структур в системі «навчальний процес – наука – виробництво» і перехід до підвищення рівня підготовки спеціалістів для конкретної галузі виробництва. Фахівці підприємства, які працюють в навчальних закладах за сумісництвом, беруть безпосередню участь у розробленні та впровадженні навчальних планів і програм, спеціальних курсів навчання, методичних рекомендацій, планів виробничої практики.

Особливо цікавими та сучасними є освітні мережі, серед яких виділяють три типи:

- інституційні мережі – визначається як сукупність інституцій, які виконують певну функцію (мережа закладів освіти, мережа бібліотек тощо). Наприклад, «мережа школи» – навчає дітей. Для цього типу суттєвим є розташування «вузлів» мережі у просторі. Найчастіше мова йде про так звану «районну мережу».

- інформаційні мережі. Між школами, які реалізують різні освітні програми, виникає необхідність встановлення різного роду зв'язків, що забезпечують мережі. Просторове розташування вузлів мережі не має значення, водночас, важливою стає підтримка людських стосунків. Прикладами такої мережі є Інтернет-мережа, мережні спільноти вчителів.

- соціально-функціональні або контактні мережі. Вони підтримують / породжують нові людські стосунки різних і несхожих один на одного учасників мережної взаємодії. Мета цих мереж не тільки «довести до відома» будь-що, але й виробити новий зв'язок, досягти зміни її суб'єктів.

Виходячи з цього, виділяють такі рівні мережної взаємодії:

- рівень обміну інформацією (освітні заклади обмінюються відомостями, між ними налагоджені дієві інформаційні потоки);

- рівень розподілу обов'язків, який передбачає залучення до мережі різних шкіл, їх спрямованість на задоволення різних освітніх потреб громадян.

- рівень формування соціально-педагогічних норм. Школам вдається домовитися про загальні критерії оцінки один одного (здоров'я учнів, комп'ютерна грамотність та ін.);

- рівень ресурсного обміну між освітніми закладами. У закладах мережі з'являються загальні ресурси різних типів (загальна мережна бібліотека, кадри, фінанси тощо).

- рівень реалізації освітніх програм. Учень може обирати декілька шкіл, в яких він може навчатися. Мережі підлаштовуються під типологію індивідуальних освітніх програм учнів [8].

З обдарованими учнями ПТНЗ проводиться певна робота, пов'язана, в основному, з конкурсами професійної майстерності та тренувальними фірмами. Предметні олімпіади та гурткова робота у ПТНЗ поширені значно менше, ніж у загальноосвітніх школах, ліцеях та гімназіях. Особливостями сільських ПТНЗ є їх значна ізольованість і обмеження можливостей учнів, пов'язаних з географічним розташуванням населеного пункту. Надто складною є ситуація у віддалених селах, де випускники ПТНЗ часто обмежені чітким спрямуванням на конкретну роботу з першого дня навчання, що суттєво знижує мотивацію до творчості. В останні роки ситуація покращилася за рахунок стрімкого розвитку засобів зв'язку та можливостей інформаційно-комунікаційних технологій. Однак, можливості ці використовуються далеко не повністю. Якщо відволіктися від технічних та соціальних причин (складність роботи Інтернету, перебої у подачі світла тощо), то виявилось, що в усіх сільських ПТНЗ, зокрема віддалених, існує значний потенціал для роботи з обдарованими учнями на основі використання та трансформації досвіду ВТНЗ, сільських шкіл та окремих ПТНЗ. У першу чергу, це широке використання інноваційних технологій та тісна взаємодія з профільними вищими навчальними закладами. Узагальнення досвіду, дозволяє стверджувати, що актуальними залишаються традиційні форми роботи з обдарованими учнями (гуртки, предметні олімпіади, факультативи, МАН, НТУ, виставки, презентації, конкурси фахової майстерності, турніри, фестивалі, науково-практичні конференції тощо), більшість з яких доцільно проводити у взаємодії з ВТНЗ. Це – конференції, конкурси, виставки та олімпіади. Для таких форм взаємодії так само традиційними залишаються пошук талановитих дітей та педагогічна підтримка їх особистісного та професійного розвитку [6].

Узагальнення досвіду та теоретичний аналіз проблеми дозволили обґрунтувати відповідну модель (рис.1), яка складається з трьох компонентів:

Перший компонент. Особливості сільських ПТНЗ полягають у тому, що їм притаманна ізольованість, періодичні перебої в енергопостачанні, перевантаження учнів в позанавчальний час, можливість залучення жителів села до деяких профілів виробничого процесу. В цих умовах часто переважає доцільність використання індивідуального освітнього маршруту обдарованого учня. Водночас, можливе застосування звичних методик, які передбачають пошук і відбір обдарованих учнів, а також моделювання, вивчення, узагальнення і поширення досвіду роботи з обдарованими учнями, відповідну підготовку викладача і майстра виробничого навчання тощо.

Другий компонент. У ВТНЗ передбачається робота з обдарованими студентами, співпраця з іншими навчальними закладами, зокрема ПТНЗ, які частково є джерелом майбутніх талановитих студентів для ВТНЗ. Тому вишам доцільно якнайширше включатися у взаємодію з цими навчальними закладами, де учні вже визначилися з вибором професії.

Третій компонент. Методологічною основою взаємодії є принцип наступності й неперервності у навчанні та синергетичний підхід, який трактує ВТНЗ та ПТНЗ як відкриті самоорганізовані системи. Тому їх спільна діяльність щодо роботи з обдарованими учнями забезпечує взаємодію освітніх середовищ ВТНЗ та ПТНЗ, створюючи своєрідний синергетичний «місток» між ними.

Результатом такої взаємодії стає інтегрований освітній простір ПТНЗ–ВТНЗ щодо виявлення та розвитку обдарованих учнів сільської місцевості. В його межах передбачається узгодження та вироблення єдиних критеріїв обдарованості учнів, створення спільних для ВТНЗ і ПТНЗ інформаційних банків «Обдарованість», спільних проектів науково-дослідної роботи, взаємодія науково-педагогічних та інженерно-педагогічних працівників за профілями підготовки учнів.

Взаємодія передбачає низку рівнів: навчальних закладів, кафедр і методичних комісій, творчих груп тощо. Оскільки досвід взаємодії загальноосвітніх шкіл з ВТНЗ щодо роботи з обдарованими учнями дещо ширший, доцільна його трансформація та використання позитивного досвіду для умов сільських ПТНЗ.

Окрім використання спільних традиційних форм роботи з обдарованими учнями ПТНЗ, урахуовуючи особливості сільської місцевості доцільно активізувати інноваційні форми, у першу чергу мережні форми взаємодії. Мережна освіта, в якій замість традиційних ієрархічних вертикальних зв'язків, субординаційних відношень панують горизонтальні, інформаційні, коопераційні зв'язки, тобто партнерство та співробітництво. «Вузли» мережі – не уніфіковані освітні заклади, а оригінальні моделі, авторські школи, тобто дещо протилежне тому, із чим має справу державна система освіти [8].

Причини інтенсивного розвитку «мережної» освіти на селі полягають у тому, що окрема сільська школа не має достатніх ресурсів для забезпечення якісних освітніх послуг й тому вимушена шукати зв'язків, ресурсів поза школою, поза селом, в якому вона розташована. Форми взаємодії за «мережним» підходом: об'єднання, асоціації, спільноти, товариства.

Освітній округ як один із варіантів «мережної освіти» на селі – це добровільне об'єднання загальноосвітніх навчальних закладів різних типів і форм власності з дошкільними, позашкільними та іншими навчальними закладами, а також установами охорони здоров'я, що сприяє здійсненню освітньої діяльності, і установ, які створюються для забезпечення освітніх та культурно-освітніх потреб громадян,

що проживають у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці (району, міста або їх частин).

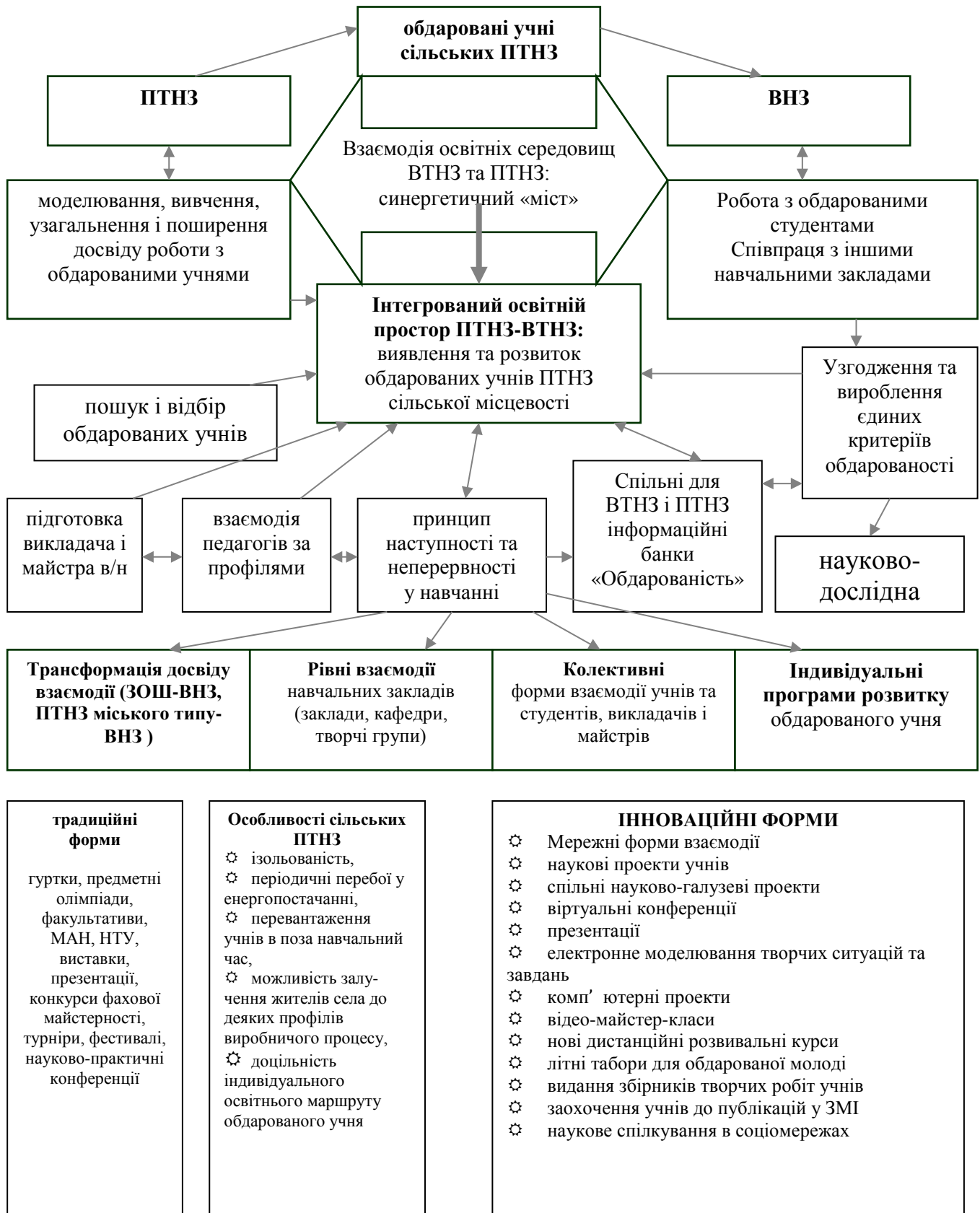

Рис. 1. Модель узагальнення та розвитку досвіду взаємодії ВТНЗ та ПТНЗ для роботи з обдарованими учнями у сільській місцевості.

Суб'єкти округу – навчальні заклади всіх типів і форм власності та відомчої підпорядкованості: загальноосвітні навчальні заклади (у тому числі навчально-виховні комплекси, навчально-виховні об'єднання); позашкільні навчальні заклади; міжшкільні навчально-виробничі комбінати; професійно-

технічні навчальні заклади, установи культури тощо. Завдання округу: забезпечення єдиного освітнього простору в межах округу; раціональне використання творчого потенціалу педагогічних працівників; створення належних умов для навчання обдарованих учнів; координація навчально-виховного процесу суб'єктами округу; забезпечення реалізації профільного навчання; раціональне використання навчально-методичної літератури, матеріально-технічної бази суб'єктів округу, її зміцнення та модернізація; впровадження в навчально-виховний процес сучасних навчальних та виховних технологій тощо.

Щодо інших форм, то серед них доцільно використовувати наукові проекти учнів, спільні науково-галузеві проекти, віртуальні конференції, презентації, електронне моделювання творчих ситуацій та завдань, комп'ютерні проекти, відео-майстер-класи, нові дистанційні розвивальні курси, літні табори для обдарованої молоді, видання збірників творчих робіт учнів, заохочення учнів до публікацій у ЗМІ, наукове спілкування в соціальних мережах тощо.

Актуальною проблемою сучасності є взаємодія ПТНЗ та ВТНЗ з метою пошуку та розвитку обдарованої молоді у сільській місцевості. Складність моделювання, вивчення, узагальнення і поширення досвіду роботи з розвитку обдарованих учнів пов'язане із ізольованістю сільських ПТНЗ, обмеженими можливостями ефективного функціонування таких закладів, переважання учнів в позанавчальний час, необхідністю підвищення рівня готовності викладацького складу до пошуку, відбору та використання інноваційних методик роботи з обдарованими учнями.

Методологічною основою взаємодії є принцип наступності та неперервності у навчанні та синергетичний підхід. У взаємодії ПТНЗ та ВТНЗ важливими є залучення учнів до активної продуктивної діяльності, взаєморозуміння й взаємопроникнення проблем освітнього та виробничого характеру на основі принципу неперервності освіти. Особливо важливими є використання освітніх мереж в умовах сільських ПТНЗ та активне використання інноваційних форм навчання.

Література

1. Гильбух Ю. З. Феномен умственной одаренности / Ю. З. Гильбух, О. Н. Гарнец, С. Л. Коробко // Вопросы психологии. – 1990. – № 2. – С. 147–154.
2. Гриценко І. А. Виховання обдарованої молоді в навчальному закладі професійної освіти / І. А. Гриценко // Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 5. – С. 5–16.
3. Державна цільова програми роботи з обдарованою молоддю на 2007–2010 роки : Постанова Кабінету Міністрів України №1016 від 08.08.2007 р. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1016-2007-%D0%BF>
4. Ляшенко С. Шляхи у майбутнє і філософія освіти / С. Ляшенко, А. Євтюк // Освіта і управління. – К., 2002. – Т. 5. – № 3. – С. 135
5. Обдаровані діти : програма Національного фонду соціального захисту матерів і дітей «Україна – дітям». – Режим доступу : <http://voeto.ru/nuda/kam-yanobridsekij-budinok-dityachoyi-ta-yunacekoyi-tvorchosti/main.html>
6. Федоришин Б. О. Проблема особистості і її професійних здібностей в психології професійної орієнтації / Б. О. Федоришин // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць / [редкол. : І. А. Зязюн та ін.] – К. ; Вінниця : ДОВ Вінниця, 2004. – Вип. 4. – С. 503 с.
7. Шаталов В. А. Учить всех, учит каждого / В. Ф. Шаталов // Педагогический поиск. – М. : Педагогика, 1990. – С. 143–210.
8. Ястребова В. Я. Феномен сільської школи в освітньому просторі України / В. Я. Ястребова, О. В. Варецька, І. О. Гашенко, Л. Г. Кондратова : наук.-метод. посібник. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2010. – С. 166–169.

References

1. Gilbuh YU. Z. Fenomen umstvennoy odarennosti / YU. Z. Gilbuh, O. N. Garnets, S. L. Korobko // Voprosyi psihologii. – 1990. – № 2. – S. 147–154.
2. Hrytsenok I. A. Vychovannya obdarovanoi molodi v navchal'nomu zakladi profesiyanoi osvity / I. A. Hrytsenok // Psykholoho-pedahohichni nauky. – 2012. – № 5. – S. 5–16.
3. Derzhavna tsil'ova prohramy roboty z obdarovanoju moloddyu na 2007–2010 roky : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny №1016 vid 08.08.2007 r. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1016-2007-%D0%BF>
4. Lyashenko S. Shlyakhy u maybutnye i filosofiya osvity / S. Lyashenko, A. Yevtodyuk // Osvita i upravlinnya. – K., 2002. – T. 5. – № 3. – S. 135
5. Obdarovani dity : prohrama Natsional'noho fondu sotsial'noho zakhystu materiv i ditey «Ukrayina – dityam». – Rezhym dostupu : <http://voeto.ru/nuda/kam-yanobridsekij-budinok-dityachoyi-ta-yunacekoyi-tvorchosti/main.html>
6. Fedoryshyn B. O. Problema osobystosti i yiyi profesiynykh zdibnostey v psykholohiyi profesiyanoi oriyentatsiyi / B. O. Fedoryshyn // Suchasni informatsiyni tekhnolohiyi ta innovatsiyni metodyky navchannya u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiya, teoriya, dosvid, problemy : zb. nauk. prats' / [redkol. : I. A. Zyazyun ta in.] – K. ; Vinnytsya : DOV Vinnytsya, 2004. – Vyr. 4. – S. 503 s.
7. Shatalov V. A. Uchit vseh, uchit kajdogo / V. F. SHatalov // Pedagogicheskiy poisk. – M. : Pedagogika, 1990. – S. 143–210.
8. Yastrebova V. Ya. Fenomen sil'skoyi shkoly v osvith'omu prostori Ukrayiny / V. Ya. Yastrebova, O. V. Varets'ka, I. O. Hashenko, L. H. Kondratova : nauk.-metod. posibnyk. – Zaporizhzhya : Vyd-vo KPU, 2010. – S. 166–169.